

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОГО ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ У МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Перехід до ринкових відносин, нові соціально-економічні умови розвитку Української держави, її входження до світового співтовариства спонукають до змін в усіх сферах суспільного життя, зокрема в системі освіти, яка становить основу відтворення інтелектуального й духовного потенціалу народу, слугує потужним засобом розв'язання проблем розвитку науки й техніки, культури й національного відродження, становлення державності, утвердження принципів демократії, професіоналізації життя країни.

Зв'язок указаної проблеми з важливими теоретичними і практичними питаннями полягає в тому, що завданням будь-якого вищого навчального закладу освіти є формування гармонійно розвиненої особистості, фахівця, який би зміг гідно конкурувати з іншими на сучасному ринку праці. У цьому контексті перед вищими навчальними закладами постає відповідальне завдання – забезпечити високопрофесійну підготовку фахівців, здатних розв'язувати складні проблеми розбудови демократичної держави. Особливої актуальності набуває проблема підготовки менеджерів зовнішньоекономічної діяльності – дещо специфічного соціального прошарку людей, які мають значний вплив на економічне життя суспільства.

Тривалий час цій проблемі в нашій країні з певних об'єктивних причин не приділялась належна увага, оскільки це потребує активних пошуків у визначенні змісту й методів у її розв'язанні. Адже майбутнім менеджерам потрібна не лише солідна професійна база знань, набутих у вищому навчальному закладі, але й обов'язкове володіння іноземними мовами – щонайбільше в професійному аспекті. Володіння іноземною мовою майбутніми фахівцями розглядається нині як атрибут інтелектуального розвитку людини з вищою освітою, і умова успішної діяльності у сфері виробництва й менеджменту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перш ніж з'ясувати педагогічні умови, які впливають на процес формування готовності до професійного іншомовного спілкування в майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності, необхідно чітко визначити поняття „умова”.

Тлумачний словник С. Ожегова визначає умову як вимогу, що ставиться однією зі сторін, які домовляються; як усну чи письмову згоду про що-небудь; як правила, що встановлені в будь-якій сфері життя, діяльності; як обставини, за яких відбувається чи залежить що-небудь [8].

Ю. Бабанський стверджує, що „ефективність педагогічного процесу закономірно залежить від умов, у яких він проходить” [1].

З точки зору філософії, умова тлумачиться як фактор (латинське *factor* – чинник), тобто рушійна сила, причина будь-якого процесу.

Як філософська категорія поняття умова відображає універсальні стосунки між суб'єктами спілкування. За межами діяльності ці стосунки не можуть перетворитися на нову дійсність. Для цього потрібна причина. Тому причинність виконує функцію активного

діяльнісного фактора. Саме він із матеріалу умов забезпечує продукування нової дійсності як кінцевого результату [12].

У психології „умову” розуміють як сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, що ймовірно впливають на розвиток конкретного психічного явища; до того ж це явище опосередковується активністю особистості, групою людей (за М. Конюховим) [5].

Як підкреслює З. Курлянд, коли явище викликає інше явище, воно є причиною; коли явище взаємодіє з тим або іншим у процесі розвитку цілого, до якого воно належить, воно є чинником; коли явище обумовлює існування іншого, воно є умовою [6].

Аналіз науково-педагогічної літератури з цього питання дав змогу нам дійти висновку, що багато вчених досліджували проблему визначення поняття „педагогічні умови” стосовно того чи іншого виду діяльності.

Так, Р. Серьожникова під „педагогічними умовами” розуміє сукупність об’єктивних можливостей, змісту, форм, методів, педагогічних прийомів [11].

Постановка завдання. Важливі завдання щодо удосконалення професійної підготовки майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності, орієнтованих на нові реалії життя, інтелектуально та духовно розвинених та аналіз психолого-педагогічної і професійно-економічної літератури засвідчили, що особливого значення набуває створення відповідних педагогічних умов щодо готовності майбутніх фахівців сфери менеджменту до професійного іншомовного спілкування, що є **метою** цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Згідно психолого-педагогічних досліджень, педагогічні умови слід розуміти як обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості чи групою людей та, на думку С. Висоцького, є сукупністю об’єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних засобів його здійснення, коли забезпечується успішне вирішення поставленого педагогічного завдання. [4] У цьому контексті умови виступають як динамічний регулятор інформаційних, особистісних, психологічних і педагогічних факторів навчання.

Дійсно, умова – поняття складне, що передбачає встановлення зв’язків між усіма складовими навчання; фактор, який є дискретною (перервною) одиницею. Саме сукупність таких одиниць і становить зміст поняття „умови”, що зумовлені педагогічною специфікою.

Отже, однією з головних педагогічних умов під час процесу ефективного формування готовності до професійного іншомовного спілкування в майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності є **усвідомлення студентами ролі професійного іншомовного спілкування в зовнішньоекономічній діяльності менеджера**. Усвідомлення необхідності зазначеного виду спілкування ми вбачаємо у вихованні потреб та мотивів.

Як свідчать дослідження психологів, позитивне ставлення студентів до процесу навчання є результатом інтегративного впливу потреб та цілей, мотивів і стимулів, пізнавальних інтересів.

Початок процесу засвоєння знань завжди перебуває в прямій залежності від наявності пізнавальної потреби. Потреба – це спрямованість, активність суб’єкта навчання, психічний стан, що створює передумову діяльності. Пізнавальна потреба – це поєднання потреби нових знань та потреби інтелектуальної активності. При відсутності потреби знань процес засвоєння неможливий.

На думку психологів, провідне місце у структурі особистості належить мотивації, яка є одним із основних понять, що використовуються для пояснення рушійних сил і спрямованості діяльності та поведінки.

Мотивація, як психологічна категорія, була всебічно досліджена і розкрита у працях М. Алексеевої, Л. Божович, О. Леонтєва, С. Рубінштейна.

На думку Л. Божович, сутністю мотивації є сукупність мотивів, які визначають певну діяльність. Поняття „мотивація” синтезує всі види стимулів: мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, захоплення, мотиваційні установки тощо. Мотивація трактується як властивість, якість особистості та розглядається як сукупність усвідомлених прагнень, системоутворюючими компонентами яких є потреби, мотиви і цілі. Це – стрижень особистості, який визначає цілісний опис людини, її активність [2].

Мотивація навчання залежить від цілого ряду факторів, специфічних для діяльності, до якої вона включена. По-перше, вона визначається самою системою навчання, освітнім закладом. По-друге, організацією навчального процесу. По-третє, психологічними особливостями суб'єкта (вік, стать, інтелектуальний розвиток, здібності, самооцінка та ін.). По-четверте, суб'єктивними особливостями викладача. По-п'яте, специфікою навчального предмету.

А. Маркова підкреслює, що „мотивація навчання складається з ряду спонукань (потреби і смисл навчання, його мотиви, цілі, емоції, інтереси), які постійно змінюються і вступають у нові зв'язки один з одним. Тому становлення мотивації – це не просте зростання позитивного або посилення негативного ставлення до навчання, а ускладнення структури мотиваційної сфери, спонукань, які входять до неї, поява нових, більш зрілих, інколи суперечливих відношень між ними” [7].

Важливою умовою виховання у студентів мотивації навчальної діяльності є створення запропонованої М. Сметанським ситуації реальної зацікавленості особистості процесами і результатами своєї діяльності. Найважливішими компонентами такої ситуації виступають:

- 1) вимоги, що висуваються до об'єктів навчання;
- 2) пізнавальний інтерес;
- 3) усвідомлення студентами значущості навчальної діяльності для їх професійного становлення;
- 4) створення у процесі навчання умов для вияву ініціативи та самостійності, реалізації своїх можливостей;
- 5) відносини взаємної поваги, довір'я та доброзичливості між викладачами і студентами [9].

Дослідження О. Леонтєва, А. Маркової, С. Рубінштейна, Г. Щукіної та багатьох інших науковців підтверджують наявність безпосереднього зв'язку й обумовленість результатів навчальної роботи від характеру мотивації. Пізнавальні інтереси й потреби, як складові мотивації, виникають за умови, якщо навчальний процес має особистісний зміст, що передбачає для кожного студента в майбутньому перспективи професійного росту, імпровізації й самодіяльності при розігруванні навчальних ролей. Завдяки моделюванню ситуацій, можна досягти оптимального поєднання теорії і практики, суб'єктивного й об'єктивного знання та досвіду, усвідомити причини навчальних труднощів і знайти способи розв'язання безвихідних ситуацій. Внутрішньо спонукання зважуються та зіставляються з обставинами, що стимулюють чи навпаки гальмують сформованість готовності майбутніх менеджерів до професійного іншомовного спілкування.

Потреби й мотиви навчальної діяльності суттєво впливають на активність студентів, їх ставлення до навчання і, зрештою, на результати навчання. Мотиви формуються у процесі навчання, залежать від його організації, методів і прийомів навчання, засобів і змісту навчального матеріалу.

Другою умовою формування досліджуваної нами готовності є **реалізація контекстного підходу до навчального процесу**.

Сучасна концепція досягнення оптимального рівня активізації пізнавальної діяльності студентів вищої школи, як стверджує А. Вербицький, „потребує переходу до системної організації навчання, основаної на принципах проблемності, динамічності та ін., створення умов для творчості; підтримки та стимулювання пізнавальної діяльності суб'єктів навчання, педагогіки співробітництва”. Автор називає такий вид навчання контекстним. Науковець вважає, що найбільш ефективною є організація пізнавальної діяльності, під час якої використовується зміст навчального матеріалу на основі пізнавальної потреби, яка визначається рівнем оволодіння знаннями та сформованості професіональних умінь, а також виконання ряду послідовних та взаємопов'язаних дій, спрямованих на досягнення певного пізнавального результату. Цей рівень активності, як правило, забезпечується творчими, зокрема ігровими методами навчання [3].

Ігровий характер проведення занять активізує як професійні інтереси, так і фактор змагальності (змагальність – потужний фактор активізації пізнавальної діяльності, оскільки активізує такий фундаментальний мотив поведінки, як самоствердження), однак поряд із цим він сам по собі є ефективним фактором мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Вдало організоване ігрове заняття містить у собі стимули для саморозвитку. Дидактична гра має внутрішній конфлікт, свою драматургію, що само по собі спонукає її учасників до активної діяльності. Це характерно для будь-якої гри, у тому числі розважальної, і повинно бути властивим навчально-ігровому заняттю. Тільки в цьому випадку ігровий механізм може виступати фактором, який активізує навчально-пізнавальну діяльність.

Для формування готовності до професійного іншомовного спілкування у студентів-менеджерів необхідно в процесі навчання створити такі умови спілкування, які б виступали як механізм соціальної взаємодії і сприяли б засвоєнню норм і моделей мовленнєвої та немовленнєвої поведінки, обумовлених соціумом країни, мова якої вивчається. Під час навчальних занять професійне спілкування забезпечується насамперед використанням автентичних текстів для читання та аудіювання й автентичних відеоматеріалів, які дають можливість представити фон країни, мова якої вивчається.

У відповідності з принципом рольової організації процесу навчання, організована діяльність відбувається у формі рольового спілкування і рольової гри, а навчальні матеріали створюють комунікативно-ситуативну, професійно мовну та мотиваційну основу.

В ігровій діяльності найбільш повно реалізується один із найважливіших дидактичних принципів – принцип зв'язку навчання з життям, теорії з практикою.

Отже, реалізація контекстного підходу у навчальному процесі забезпечує, по-перше, професійну спрямованість функціонування всієї педагогічної системи у вищому навчальному закладі немовного профілю, що гарантуватиме створення необхідних передумов для творчого вияву особистості студента і викладача в цілях, змісті, формах, методах і результатах спільної діяльності; по-друге, професійну спрямованість діяльності студентів, викладачів, наукових і навчальних підрозділів, що виявляється у навчальній,

науковій, методичній, виховній і морально-психологічній діяльності; по-третє, досягнення оптимального рівня активізації пізнавальної діяльності студентів вищої школи.

Ще однією педагогічною умовою формування готовності майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності до професійного іншомовного спілкування є **використання форм і методів інтерактивного навчання**. Для цього ми пропонуємо застосування аудіо- та відеоматеріалів, а також комп'ютерних технологій.

Значення аудіовізуальних засобів ґрунтовно досліджувалось багатьма науковцями (М. Бориско, А. Горчев, П. Сердюков), які справедливо вважають, що використання відеоматеріалів країни, мова якої вивчається, на заняттях несе в собі додаткове навантаження, оскільки в них представлена в комплексі мовна, соціальна та культурна інформація. Зв'язок зображення та вербального тексту дають можливість спостерігати комунікативну подію в усій її повноті. У цьому зв'язку представлені: аудіовізуальна та країнознавча інформація, ситуативне використання мови, інформація про соціальну та предметну ситуацію спілкування, про почуття та настрій комунікантів, про мову рухів тіла, міміки та жестикуляції.

Використання відеофільму допомагає розвитку різних сторін психічної діяльності майбутніх фахівців сфери менеджменту і насамперед пам'яті та уваги. Під час перегляду фільму в аудиторії постає атмосфера спільної пізнавальної діяльності. За цих умов навіть неуважний студент стає уважним. Для того, щоб зрозуміти зміст фільму, потрібно докласти певних зусиль. Так, невимушена увага переходить у довільну увагу, її інтенсивність впливає на процес запам'ятовування. Використання різних каналів надходження інформації (слухове, зорове, моторне сприйняття) позитивно впливає на тривалість збереження мовного матеріалу.

Основні переваги відеовізуального подання навчального матеріалу і його використання у процесі формування готовності до професійного іншомовного спілкування у майбутніх фахівців сфери менеджменту такі:

1. Використовується зоровий, більш ємкий канал сприйняття, який характеризується більшою пропускнуною спроможністю.

2. Актуалізуються резерви чуттєвого відображення, що забезпечує більш повний та цілісний образ предмету або явища дійсності, більш яскраве та стійке уявлення про нього.

3. Використання відеофонограми підключає до перцептивно-розумово-мнемічної діяльності зорову пам'ять, яка має значні переваги у тривалості та правильності запам'ятовування в порівнянні з вербально-слуховою.

4. Аудіовізуальний спосіб пред'явлення ситуації має значні переваги над вербально-логічним, тому що він підкреслює реальність модельованої ситуації, створює в суб'єктів навчання ефект присутності та співучасті, підтримує зацікавлення заняттям, робить навчальний процес емоційно насиченим.

5. Використання відеофонограми, важливої у професійному плані, є умовою для:

- полегшення сприйняття історично-, соціо- та етнокультурного фону;
- розуміння і сприйняття професійно-обумовлених сценаріїв та національно-специфічних моделей поведінки;
- полегшення аналізу і порівняння з аналогічними явищами в рідній мові;
- закріплення норм і стандартів мовленнєвої та немовленнєвої поведінки у стандартизованих ситуаціях спілкування;
- знайомства і засвоєння невербальних форм комунікації;
- формування динамічного стереотипу професійних умінь та навичок.

Отже, одна із функцій відеофонограми – моделювання природної ситуації іншомовного середовища і створення ефекту присутності – є ефективним засобом, який забезпечує можливість засвоєння нового плану змісту вже існуючих у свідомості суб'єктів навчання понять та уявлень, тобто ефективним засобом формування готовності до професійного іншомовного спілкування в майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності.

Таким чином, психологічні особливості дії навчальних відеофільмів на студентів (здатність керувати увагою кожного з них і аудиторією в цілому; впливати на обсяг тривалої пам'яті та на тривалість запам'ятовування; виявляти емоційний вплив на студентів та підвищувати мотивацію навчання) сприяють інтенсифікації навчального процесу і створюють сприятливі умови для формування готовності до професійного іншомовного спілкування у майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності.

Однією із умов успішного формування готовності до згаданого виду діяльності є використання сучасних технічних засобів, насамперед комп'ютера. Кваліфіковане й раціональне застосування персонального комп'ютера (ПК) дає можливість інтенсифікувати навчальний процес і підвищити якість засвоєння матеріалу. У викладанні іноземної мови ПК розглядається як засіб навчання, який дає змогу організувати керувану, самостійну роботу студентів.

І. Попко виділяє два функціональні рівні розробки комп'ютерних навчальних засобів для системи дистанційного навчання: комп'ютерні електронні підручники (КЕП) і комп'ютерні навчальні програми (КНП), що забезпечує здатність кращого розуміння матеріалу та самоконтроль його засвоєння, наявність „живого” зворотного зв'язку між викладачем і студентом шляхом особистого спілкування (консультації, співбесіди), сприяє інтенсифікації навчального процесу і створює сприятливі умови для формування готовності до професійного іншомовного спілкування в майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності. [10]

Умовою, що забезпечує динаміку формування готовності до іншомовного спілкування у професійному аспекті, можна вважати **забезпечення рефлексивного аналізу майбутніми менеджерами власних комунікативних можливостей**, що трактується як здатність особистості до постійного аналізу й оцінки кожного кроку професійної діяльності.

Успіх формування досліджуваного нами виду готовності визначається тим, наскільки засвоєння знань та набуття практичного досвіду під час занять з іноземної мови носить рефлексивний характер. Важливо не стільки модернізувати застарілий зміст і методи засвоєння навчальної дисципліни „Іноземна мова за професійним спрямуванням”, скільки забезпечувати студентам можливість розвивати рефлексивні здібності, від рівня та якості яких багато в чому залежить стійкість сформованості готовності майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності до професійного іншомовного спілкування. Навчальна діяльність, побудована на принципах рефлексії, значною мірою відображає специфіку майбутньої професійної діяльності та її можливості у формуванні згаданої готовності. Рефлексія – це не певна сукупність знань, її не можна передати, її можна лише стимулювати, розвивати.

Зацікавленість можлива лише у тому випадку, якщо в процесі професійної підготовки має місце активна взаємодія та інтеграція теоретичних знань та практичного досвіду. І навпаки, її рівень знижується, якщо в навчальному процесі має місце прагнення викладача передати студентам вихоплені з потоку реальності готові зразки вирішення завдань,

перевага репродуктивних методів пізнання, простого відтворення раніше отриманої інформації.

Висновки. Таким чином, процес формування готовності до професійного іншомовного спілкування в майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності буде відбуватися успішно та значно ефективніше, якщо створити відповідні педагогічні умови щодо готовності майбутніх спеціалістів сфери менеджменту до професійного іншомовного спілкування. Такими умовами можуть слугувати:

- сприяння усвідомлення студентами ролі професійного іншомовного спілкування в зовнішньоекономічній діяльності менеджера;
- реалізація контекстного підходу до навчального процесу;
- використання форм і методів інтерактивного навчання;
- забезпечення рефлексивного аналізу майбутніми менеджерами власних комунікативних можливостей.

Перспективи подальших досліджень. На основі визначених та обґрунтованих нами педагогічних умов була розроблена методика проведення формувального етапу експерименту з формування готовності до професійного іншомовного спілкування в майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності та проаналізована ефективність створеної методики, що є матеріалом подальших досліджень у цьому напрямку.

Література

1. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса. – М.: Просвещение, 1982. – 192 с.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1968. – С. 39 – 124.
3. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: Контекстный подход: Метод. пособие. – М.: Высшая школа, 1991. – 207 с.
4. Высоцкий С.В. Структура психолого-педагогических условий формирования поисково-творческой направленности личности в процессе обучения // Наук. вісник Південноукраїнського держ. пед. ун. ім. К.Д. Ушинського: Збірник наук. праць. – Одеса, 1999. – Вип. 8 – 9. – С. 90 – 94.
5. Конюхов Н.И. Словарь-справочник практического психолога. Воронеж: Из-во НПО «МОДЭК», 1996. – 224 с.
6. Курлянд З.Н. Педагогические способности и профессиональная устойчивость учителя. – Одесса, 1992. – 112 с.
7. Маркова А.К. Формирование мотивации учения: Книга для учителя / А.К.Маркова, Т.А. Матис, А.Б. Орлов. М.: Просвещение. 1990. – 191 с.
8. Ожегов С.И. Словарь русского языка / Под ред. И.Ю. Шведовой. – М.: Сов. Энциклопедия, 1973. – 846 с.
9. Педагогіка: Навч. посіб. // В.М. Галузяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – 2-е вид., випр. і доп. – Вінниця: „Книга – Вега”, 2003. – 416 с.
10. Попко І.А. Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов у вищих навчальних закладах // Лінгвометодичні концепції викладання іноземних мов у немовних вищих навчальних закладах України: Зб. наук. статей учасників Всеукр. наук.-практ. конф. Київ. – 2003. – С. 287 – 294.
11. Серьожникова Р.К., Пархоменко Н.Д., Яковицька Л.С. Основи психології і педагогіки: Навч. посібник. – Київ: Центр навч. літератури, 2003. – 243 с.

12. Философский энциклопедический словарь / Ред.-сост. Е.Ф. Губский и др. – М.: ИНФРА - М, 2002. – 574 с.

Логутіна Н.В.

Педагогічні умови формування готовності до професійного іншомовного спілкування у майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності

У статті виділені і обґрунтовані педагогічні умови, які найбільш ефективно впливають на процес формування готовності до професійного іншомовного спілкування в майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності.

Логутина Н.В.

Педагогические условия формирования профессионального иностранного общения у будущих менеджеров внешнеэкономической деятельности

В статье выделены и обоснованы педагогические условия, которые наиболее эффективно влияют на процесс формирования готовности к профессиональному иностранному общению у будущих менеджеров внешнеэкономической деятельности.

N. Lagutina

Pedagogical Conditions of Forming Preparedness to Professional Foreign Language Intercourse of Future Managers in the Field of Foreign Economy Activities

In the article pedagogical conditions which most effectively influence the process of preparedness formation for professional foreign language communication of future managers of foreign economic activities are allocated and proved.

Стаття надійшла до редакції 27.10.2007р.